

Сколько времени или который час?

Особенности названия времени в восточнославянских языках

Н. А. Вологовская,

доцент кафедры русского языка как иностранного в
профессиональном обучении ФДОИГ ИДО БГУ,
кандидат филологических наук

В ситуации стремительного развития информационных технологий, постоянного ускорения темпа жизни для человека очень ценным ресурсом становится время. Всепоглощающая цифровизация приводит к тому, что многие школьники, студенты пользуются исключительно цифровыми приборами фиксации времени (умные часы, смартфон, планшет, компьютер) и не умеют определять время по часам с циферблатом. Однако такое умение является необходимым: во-первых, оно может помочь в непредвиденной ситуации, а во-вторых, в процессе его формирования развивается пространственное и логическое мышление.

При обучении фиксации и называнию времени (соблюдению речевых норм) используется наглядность – циферблат со стрелками. Рассмотрим особенности названия времени в близкородственных (белорусском, русском и украинском) языках. Материал может быть использован на факультативных занятиях по белорусскому и русскому языкам, при разработке олимпиадных заданий, викторин, квестов и т.д.

В русском языке на современном этапе его развития вопросы *который час?* и *сколько времени?* являются равнозначными и взаимозаменяемыми при уточнении времени действия. Например: – *Сколько времени (который час)?* – *Сейчас половина восьмого (семь тридцать)*. Кроме того, вопрос *сколько времени?* может употребляться и при назывании промежутка действия. Например: – *Сколько времени ты строил дом?* – *Два месяца (года)*.

В белорусском и украинском языках данные вопросы имеют разное значение. Бел. *какая гадзіна?* и укр. *котра́ годі́на?* предполагают ответ в виде указания конкретного времени, например, бел. *палова восьмай*, укр. *пів на вóсьму*. А вот вопрос бел. *колькі часу?* (укр. *скільки ча́су?*) употребляется для уточнения количества. Например: бел. – *Колькі часу цябе не было дома?* – *Тры з паловай гадзіны*; укр. – *Скільки ча́су ти був на ву́лиці?* – *Дві годі́ни*. Однако следует отметить, что как в белорусской, так и в украинской разговорной речи вопрос бел. *колькі часу?* (укр. *скільки ча́су?*) довольно часто выступает в качестве синонима к бел. *какая гадзіна?* и укр. *котра́ годі́на?*, хотя это и не является нормативным.

Для указания времени в восточнославянских языках, как правило, существует несколько вариантов (см. таблицу).

<i>Время</i>	<i>Русский язык</i>	<i>Белорусский язык</i>	<i>Украинский язык</i>
8 ⁰⁰	восемь (часов) ноль-ноль (минут); восемь часов (ровно) / (ровно) восемь часов	восем (гадзін) нуль-нуль хвілін / мінут; (роўна) восем (гадзін); восем (гадзін) (роўна)	восьма (година) нуль-нуль (хвилин); (рівно) восьма година
8 ¹⁵	восемь (часов) пятнадцать (минут); пятнадцать минут девятого; четверть девятого	восем (гадзін) пятнаццаць (хвілін); пятнаццаць (хвілін) дзявятай (гадзіны); пятнаццаць (хвілін) на дзявятую (гадзіну); чвэрць дзявятай (гадзіны); чвэрць на дзявятую (гадзіну)	восьма (година) п'ятнадцять (хвилин); п'ятнадцять (хвилин) на дев'яту (годину); п'ятнадцять (хвилин) по восьмій (годині); чверть на дев'яту (годину); чверть по восьмій (годині)
8 ³⁰	восемь (часов) тридцать (минут); полдевятого	восем (гадзін) трыццаць (хвілін); палова дзявятай (гадзіны); палова на дзявятую (гадзіну)	восьма (година) тридцять (хвилин); пів на дев'яту (годину)
8 ³⁵	восемь (часов) тридцать пять (минут); тридцать пять (минут) девятого; без двадцать пяти (минут) девять (часов)	восем (гадзін) трыццаць пяць (хвілін); трыццаць пяць (хвілін) дзявятай (гадзіны); трыццаць пяць (хвілін) на дзявятую (гадзіну); без дваццаці пяці (хвілін) дзев'яць (гадзін)	восьма (година) тридцять п'ять (хвилин); за двадцять п'ять (хвилин) дев'ята (година); двадцять п'ять (хвилин) до дев'ятої (години)
8 ⁴⁵	восемь (часов) сорок пять (минут); без пятнадцати (минут) девять (часов); без четверти девять (часов)	восем (гадзін) сорок пяць (хвілін); без пятнаццаці (хвілін) дзев'яць (гадзін); без чвэрці дзев'яць (гадзін)	восьма (година) сорок п'ять (хвилин); за п'ятнадцять (хвилин) дев'ята (година); за чверть дев'ята (година); п'ятнадцять (хвилин) до дев'ятої (години); чверть до дев'ятої (години)
8 ⁵⁵	восемь (часов) пятьдесят пять (минут); без пяти (минут) девять (часов)	восем (гадзін) пяцьдзясят пяць (хвілін); без пяці (хвілін) дзев'яць (гадзін)	восьма (година) п'ятдесят п'ять (хвилин); за п'ять (хвилин) дев'ята (година); п'ять (хвилин) до дев'ятої (години)
12 ⁰⁰	двенадцать часов (дня); полдень	дванаццаць (гадзін) нуль-нуль (хвілін); дванаццаць (гадзін) (роўна); поўдзень	дванадцята (година) нуль-нуль (хвилин); (рівно) дванадцята година; південь
00 ⁰⁰	двенадцать часов (ночи);	нуль-нуль (гадзін) нуль-нуль (хвілін);	(рівно) дванадцята година ночі;

Точное время

		полночь	дваццаць (гадзіны) (хвілін); поўнач	чатыры нуль-нуль	північ
Приблизительное время	9 ⁰³	начало десятого	каля дзев'яці; дзесьці дзев'яць		кілька / декілька хвилин по дев'ятій (годині); кілька / декілька хвилин на десяту (годину)
	9 ⁵⁷	почти десять	каля дзесьці; амаль дзесьць		за кілька / декілька хви- лин десята (година); кілька / декілька хвилин до десятої (години); майже десята (година)

Следует отметить, что в русском языке для обозначения шестидесяти секунд употребляется слово *минута*, в украинском – *хви́ліна*, а в белорусском – абсолютные в данном значении синонимы *хвіліна* и *мінута*.

Также при обозначении времени слова *час* и *минута*, как правило, опускаются. В таблице они приводятся в скобках.

В украинском языке при обозначении времени до 30 минут (например, 9⁰⁵, 9²⁰, 9²⁹) употребляется предлог *на* (в этом случае называется следующий час) и *по* (тогда указывается прошедший час): 9⁰⁵ – п'ять **на** десяту и п'ять **по** дев'ятій; 9²⁹ – двадцять дев'ять **на** десяту и двадцять дев'ять **по** дев'ятій.

При обозначении же времени после 30 минут используются предлоги *за* и *до*. В обоих случаях называется следующий час, например: 11³⁵ – *за двадцять п'ять дванадцята* и *двадцять п'ять до дванадцятої*; 11⁵⁵ – *за п'ятдесят п'ять дванадцята* и *п'ятдесят п'ять до дванадцятої*. В белорусском и русском языках такие строгие требования отсутствуют.

Задания

1. Разными способами назовите точное время по-белорусски и по-русски.

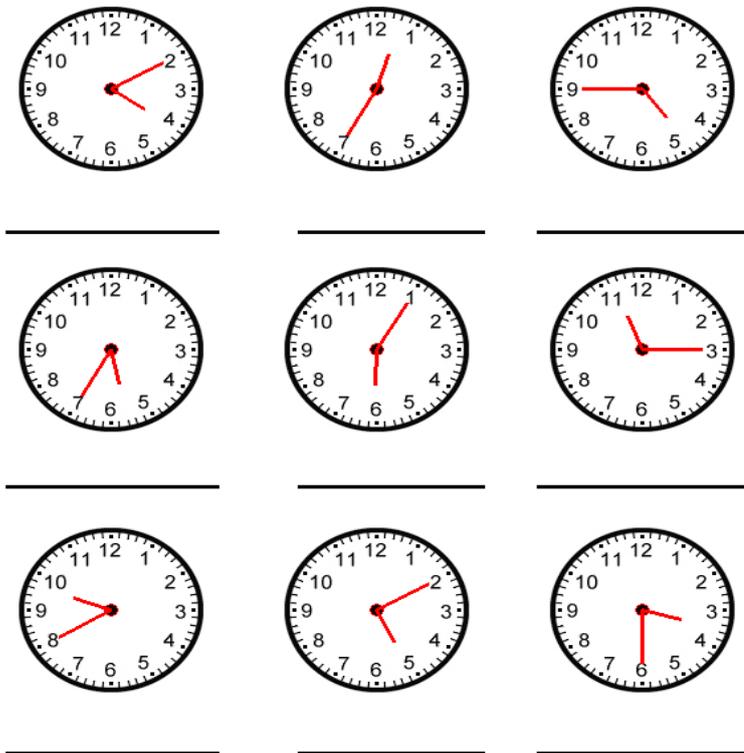
8¹⁵, 10³⁰, 13⁰⁰, 21⁵⁵, 12⁴⁰, 23¹⁰, 24⁰⁰, 17⁰⁵, 11⁵⁹, 22⁰².

2. Цифрами запишите время, названное по-украински.

Пів на десяту, за чверть трéтя, північ, п'ять по шóстій, дéсять до сім-на́дцятóї, південь, двáдцять шість на сьóму, за двáдцять п'ятна́дцята, рíвно вóсьма годíна, шістна́дцять по двадцятій.

Ответы: 9³⁰, 02⁴⁵, 00⁰⁰, 06⁰⁵, 16⁵⁰, 12⁰⁰, 06²⁶, 14⁴⁰, 8⁰⁰, 20¹⁶.

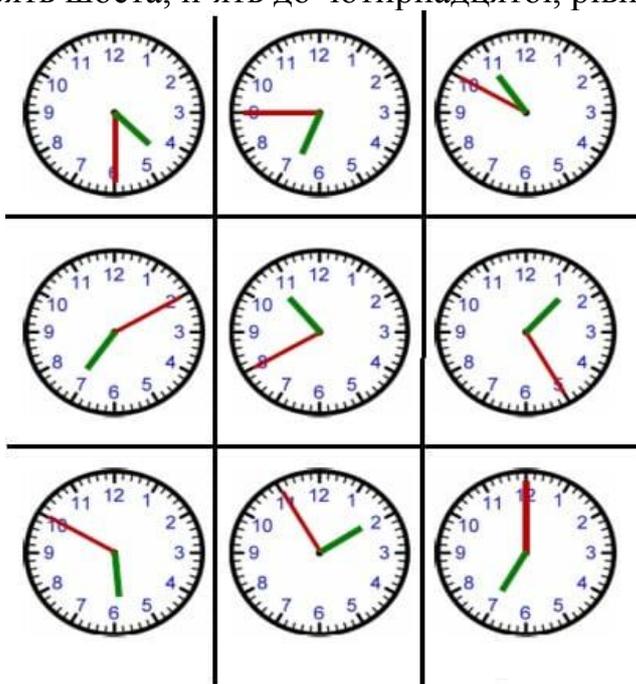
3. Под каждым циферблатом запишите правильное время по-русски и переведите его на белорусский язык.

4. Для каждого циферблата выберите из списка правильно указанное время на украинском языке, а также переведите его на белорусский (русский) язык.

За д'есять шоста, рівно сьома, за д'есять одинадцята, двадцять до одинадцятої, за чверть сьома, п'ять до чотирнадцятої, пів на п'яту, двадцять п'ять на другу, д'есять по сьомій.

Ответы (слева направо): Пів на п'яту, за чверть сьома, за д'есять одинадцята, д'есять по сьомій, двадцять до одинадцятої, двадцять п'ять на другу, за д'есять шоста, п'ять до чотирнадцятої, рівно сьома.

5. Разными способами по-русски и по-белорусски назовите время начала каждого урока в вашей школе.

6. Опишите свой рабочий (выходной) день, указывая время начала и окончания совершаемых действий.

7. Ответьте на вопрос: что было раньше?

- 1) За п'ятна́дцять вóсьма – п'ятна́дцять на вóсьму.
- 2) Дéсять по шóстій – дéсять на шóсту.
- 3) За п'ять четвѐрта – п'ять на четвѐрту.
- 4) Двáдцять п'ять на сiмна́дцятy – за двáдцять п'ять сiмна́дцятa.
- 5) П'ятна́дцять по шóстій – чвѐрть на сьóму.
- 6) Вісiмна́дцять на дрúгу – двáдцять по пѐршій.
- 7) Чвѐрть до дев'ято́ї – чвѐрть на дев'яту́.
- 8) Пiв на шóсту – за двáдцять сьóма.

Ответы:

- 1) За п'ятна́дцять вóсьма (07⁴⁵) – п'ятна́дцять на вóсьму (07¹⁵).
- 2) Дéсять по шóстій (06¹⁰) – дéсять на шóсту (05¹⁰).
- 3) За п'ять четвѐрта (03⁵⁵) – п'ять на четвѐрту (03⁰⁵).
- 4) Двáдцять п'ять на сiмна́дцятy (16²⁵) – за двáдцять п'ять сiмна́дцятa (16³⁵).
- 5) П'ятна́дцять по шóстій (06¹⁵) – чвѐрть на сьóму (06¹⁵).
- 6) Вісiмна́дцять на дрúгу (01¹⁸) – двáдцять по пѐршій (01²⁰).
- 7) Чвѐрть до дев'ято́ї (08⁴⁵) – чвѐрть на дев'яту́ (08¹⁵).
- 8) Пiв на шóсту (05³⁰) – за двáдцять сьóма (06⁴⁰).

Литература

1. Ожегов, С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1991. – 917 с.
2. Рамза, Т. Р. Беларуская мова? З задавальненнем! / Т. Р. Рамза. – Мiнск: Выш. шк., 2010. – 310 с.
3. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970–1980.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 4-е выд. – Мiнск: БелЭН, 2005. – 784 с.